Adriana Kapała

[Warszawa]

<https://orcid.org/0000-0003-1544-9145>

• • • • •

**Sprawozdanie. Powstanie Centrum Archiwistyki
Społecznej i współpraca partnerska z Polskim
Towarzystwem Historii Mówionej**

DOI: 10.26774/wrhm.280

W styczniu 2020 r. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Fundacja Ośrodka KARTA powołali wspólnie nową instytucję kultury – Centrum Archiwistyki Społecznej (CAS), które swoją działalność rozpoczęło 1 lutego¹. Powstanie CAS było efektem wieloletniej pracy Ośrodka KARTA na rzecz archiwistyki społecznej² jako dziedziny aktywności oddolnej (obywatelskiej) w dokumentowaniu, zabezpieczaniu i upowszechnianiu zbiorów społecznych. Działania Ośrodka w tym obszarze opierały się na pozyskiwanych grantach, co ze względu na rozwój archiwów społecznych i powstawanie kolejnych inicjatyw nie zapewniało pełnego wsparcia dla dziedziny. Powołanie CAS było podyktowane potrzebą systemowego i przede wszystkim systematycznego wspierania archiwów społecznych. Ośrodek KARTA, będąc największym archiwum społecznym w Polsce, zapewnił nowo powstałej instytucji silną legitymację do zajęcia się tym obszarem. Ważnym elementem stało się również przejście części osób z zespołu archiwum Ośrodka właśnie do CAS.

Ze względu na popularność historii mówionej wśród archiwów społecznych, a także częste rozpoczynanie tworzenia takich archiwów właśnie od zbierania wywiadów, naturalne stało się włączenie historii mówionej w obszar działania nowo powstałej instytucji. Potrzeba ta była podyktowana również nietrwałością wielu takich projektów, wynikającą często z braku możliwości przechowywania i zabezpieczenia plików cyfrowych z nagraniami przez mniejsze podmioty. Do tej pory liczba takich projektów prowadzonych w Polsce jest trudna do ustalenia i wyliczenia z powodu braku stałej ewidencji³, a także nietrwałości inicjatyw (działających zadaniowo i rozwiązujących się po wykonaniu zadania lub skupionych na realizacji kolejnych projektów ze względu na brak stałego finansowania). Często w wypadku projektów prowadzonych przez archiwa społeczne (albo szerzej ujmując: inicjatywy zajmujące się dokumentowaniem historii) udostępnienie

- 1 Więcej na temat powstania Centrum Archiwistyki Społecznej, jego misji i prowadzonych działań zob.: <https://archiwa.org/> (dostęp: 17 II 2021 r.).
- 2 Nie istnieje ustawowa definicja archiwum społecznego. Warto jednak przytoczyć definicję podaną przez Katarzynę Ziętał w książce *Archiwistyka społeczna*, red. K. Ziętał, Warszawa 2012, s. 9: „Archiwum społeczne prowadzone jest przez: organizację pozarządową (w rozumieniu art. 3 ust. 2 ustawy O działalności pożytku publicznego i o wolontariacie) lub powstaje przy jednostce samorządu terytorialnego w efekcie celowej aktywności obywatelskiej. Archiwum gromadzi, przechowuje, opracowuje (w celu udostępniania) materiały dokumentowe, ikonograficzne lub audiowizualne. Dokumentacja ta tworzy niepaństwowy zasób archiwalny”.
- 3 Oczywiście jest to szersze zagadnienie związane z instytucjonalnym zajmowaniem się historią mówioną. W tym miejscu jedynie zaznaczam problem i do dalszej dyskusji pozostawiam kwestię metody i podmiotów, które mają możliwości zajęcia się tym obszarem w wymiarze ogólnopolskim.

wywiadów liczniejszemu gronu odbiorców nie jest możliwe ze względu na brak zaplecza technologicznego.

Aby wypełnić m.in. wspomniane wyżej luki oraz zapewnić eksperckie wsparcie archiwistom społecznym interesującym się historią mówioną, Centrum Archiwistyki Społecznej nawiązało współpracę z Polskim Towarzystwem Historii Mówionej (PTHM). Porozumienie o współpracy zawarte między podmiotami zakłada wspieranie organizacji społecznych i środowisk, które skupiają się na nagrywaniu relacji, poprzez: regularne szkolenia; możliwość konsultacji i podejmowanie wspólnych działań; dostęp do bezpłatnego systemu informacyjnego (Otwartego Systemu Archiwizacji⁴), który pozwoli opracowywać i udostępniać zbiory; promocję zbiorów i projektów historii mówionej.

W 2020 r. współpraca była realizowana na kilku obszarach. Pierwszym z nich były testy Otwartego Systemu Archiwizacji (OSA) pod kątem opracowywania i udostępniania relacji historii mówionej. W testach wzięło udział 17 członków PTHM, którzy mieli okazję zapoznać się z OSA i jego funkcjonalnościami. Ich efektem są wytyczne dotyczące dalszego rozwoju systemu w tym zakresie. Docelowo OSA będzie miejscem, gdzie archiwa społeczne będą mogły zamieszczać również w całości pliki audio i wideo, umożliwi także synchronicznie odtwarzanie plików z transkrypcjami.

Kolejnym obszarem współpracy była organizacja wspólnych wydarzeń. CAS i PTHM wzięły udział w Europejskich Dniach Dziedzictwa, które są organizowane każdego roku przez Narodowy Instytut Dziedzictwa (w 2020 r. odbywały się podczas dwóch weekendów: 12-13 oraz 19-20 września). PTHM był partnerem wydarzenia zorganizowane przez CAS pod hasłem „Archiwa Społeczne mówią”, które były cyklem spotkań z historią mówioną. W ramach cyklu przygotowano m.in. dwa reportaże radiowe oparte na relacjach historii mówionej, które zostały wyemitowane w Polskim Radiu. Pierwszy z nich to *Moc opowieści* – rozmowa i reportaż oparte na relacjach z Archiwum Historii Audiowizualnej Warmii i Mazur. W reportażu wzięła udział Anna Maciąg – jedna z pomysłodawczyń archiwum. W drugim reportażu, zatytułowanym *Trzecie pokolenie*, wzięła udział Justyna Makarewicz – koordynatorka Dźwiękowego Archiwum Kcyni. Oba reportaże zrealizowała dziennikarka Katarzyna Błaszczyk. Zorganizowana została również

4 Otwarty System Archiwizacji to darmowe narzędzie przeznaczone do opisywania, udostępniania i wyszukiwania zbiorów archiwalnych. Program jest dostosowany do osób bez wiedzy archiwistycznej, a jednocześnie umożliwia profesjonalne opracowanie zbiorów, oparte na standardach Międzynarodowej Rady Archiwów. Archiwiści społeczni mogą wprowadzać dane dotyczące swoich zbiorów oraz prezentować je na ogólnodostępnym portalu osa.archiwa.org. Użytkownicy mogą przeszukiwać zbiory społeczne z całej Polski (historyczne fotografie, rodzinne kolekcje, wspomnienia, dokumenty życia społecznego, relacje audio, pocztówki).

debata ekspercka (pod takim samym hasłem jak cały cykl). Rozmowa dotyczyła roli historii mówionej w archiwach społecznych oraz wyzwań, przed jakimi staje nagrywające osoby, a także działań podejmowanych wokół projektów związanych z nagrywaniem relacji⁵. Patronat nad wydarzeniem objął również Ośrodek KARTA.

W październiku zorganizowano cykl czterech webinarów poświęconych historii mówionej. Najważniejszym założeniem było pokazanie uczestnikom webinarów kolejnych etapów prac związanych z nagrywaniem relacji – od podstaw, poprzez bardziej zaawansowane kwestie związane z wykorzystywaniem nagrań i aspektami etycznymi. Prowadzili je eksperci związani z PTHM i CAS. Spotkania dotyczyły następujących tematów: „Jak nagrywać relacje świadków?” (prowadzący Marcin Jarząbek); „Etyka w nagrywaniu” (prowadzący Jakub Gałęziowski); „Historia mówiona w działaniach kulturalnych” (prowadząca Katarzyna Bock-Matuszyk); „Archiwizacja i opracowanie relacji” (prowadząca Adriana Kapała). Cykl cieszył się dużą popularnością – wszystkie spotkania były transmitowane na profilach w mediach społecznościowych, są również dostępne na kanale YouTube CAS oraz stronie internetowej PTHM.

Ostatnim akcentem współpracy, podjętej w 2020 r., było zorganizowanie 8 grudnia kolejnej debaty – tym razem pod hasłem „Nagrywanie i aspekty etyczne w czasie pandemii”⁶. Rozmowa dotyczyła nagrywania relacji w czasie obostrzeń sanitarnych oraz wpływu nagrywania on-line na jakość relacji i kontakty z rozmówcami. Była to również okazja do wypromowania przygotowanych przez PTHM rekomendacji „COVID-19 a historia mówiona”⁷.

Współpraca, jaką CAS i PTHM podjęły w 2020 r., doprowadziła do realizacji dwóch podstawowych założeń: popularyzacji historii mówionej wśród archiwistów społecznych oraz przekazania wiedzy eksperckiej szerokiemu gronu osób zajmujących się (mniej lub bardziej profesjonalnie) nagrywaniem relacji. Takie tworzenie sieci inicjatyw i zapewnianie im fachowego wsparcia było możliwe dzięki profesjonalizmowi ekspertów PTHM biorących udział w wydarzeniach oraz znajomości środowiska archiwów społecznych, którą zapewnił CAS. Popularność historii mówionej wśród różnych środowisk zarówno badaczy, jak i społeczników oraz historyków-amatorów staje się powoli pewnym fenomenem w działaniach

5 W debacie wzięli udział: Agnieszka Pajęczkowska (reportażystka), Maria Buko (Dom Spotkań z Historią), Anna Maciąg (Archiwum Historii Audiowizualnej Warmii i Mazur), Jakub Gałęziowski (Polskie Towarzystwo Historii Mówionej), rozmowę poprowadziła Adriana Kapała.

6 W debacie udział wzięły osoby prowadzące październikowy cykl webinarów.

7 Rekomendacje są dostępne na stronie internetowej PTHM: <http://pthm.pl/covid-19-a-historia-mowiona/> (dostęp: 17 II 2021 r.), a dodatkowo opublikowane w niniejszym tomie „Wrocławskiego Rocznika Historii Mówionej” (przyp. red.).

lokalnych. Coraz nowsze podmioty podejmują się realizacji nagrań (np. koła gospodyń wiejskich⁸, archiwa społeczne działające przy muzeach⁹). Zapewnienie im realnego wsparcia merytorycznego, a także rozwiązań informatycznych, cyfrowych i integrujących, jest kierunkiem, w którym współpraca między Centrum Archiwistyki Społecznej i Polskim Towarzystwem Historii Mówionej będzie kontynuowana i poszerzana.

8 Zob. np.: Archiwum Społeczne wsi Głogoczów, projekt „Nasz senior, nasz skarb”.

9 Zob. np.: Muzeum Narodowe w Warszawie, projekt „Osobiste MNW”.